

Siiri Saikanmäki

**NAISTEN JA MIESTEN KUVAILUT
MUISTOKIRJOITUKSISSA**
Sisällönanalyysi Helsingin Sanomien nekrologeista

Yhteiskuntatieteiden tiedekunta
Kandidaatintutkielma
Joulukuu 2022

TIIVISTELMÄ

Siiri Saikanmäki: Naisten ja miesten kuvailut muistokirjoituksissa. Sisällönanalyysi Helsingin Sanomien nekrologeista.

Kandidaatintutkielma

Tampereen yliopisto

Yhteiskuntatutkimuksen tutkinto-ohjelma

Joulukuu 2022

Tutkielmani tarkoituksena oli selvittää, miten naisia ja miehiä kuvaillaan muistokirjoituksissa eli nekrologeissa ja miten kuvailut eroavat toisistaan. Muistokirjoitukset kertovat minkälaisia asioita yhteiskuntamme arvostaa ihmisissä, mikä tekee niistä mielenkiintoisen tutkimuskohteen. Kiinnostavuudestaan huolimatta muistokirjoitukset ovat jääneet suomalaistutkijoilta lähes kokonaan tutkimatta. Koska Suomea luonnehditaan nykypäivänä tasa-arvon mallimaana, muistokirjoituksia on oleellista tarkastella sukupuolen näkökulmasta. Usein naisten ja miesten uskotaan olevan luonteeltaan pohjimmiltaan erilaisia. Sukupuolistereotyyppioita koskevassa tutkimuksessa miehiin liitetään usein toimijuutta kuvaavia ominaisuuksia ja naisiin puolestaan yhteisöllisiä ominaisuuksia.

Aineistoni koostui 12 naisista ja 12 miehistä kirjoitetusta muistokirjoituksesta, jotka on julkaistu Helsingin Sanomien Muistot-verkkopalvelussa loppukesästä 2022. Analyysimenetelmänä käytin aineistolähtöistä sisällönanalyysiä, jonka avulla muodostin aineistosta kategorioita. Kategoriat kuvaavat aineistossa toistuvia adjektiiveja ja substantiiveja, joilla miehiin ja naisiin viitataan. Muodostamani pääkategoriat olivat ura, ihmissuhteet, toiminta ja sukupuolen korostaminen. Kategoriat olivat löydettävissä sekä miesten että naisten kirjoituksista, mutta niiden sisällöt erosivat jossakin määrin sukupuolesta riippuen.

Naisista ja miehistä laaditut muistokirjoitukset eroavat toisistaan etenkin siinä, kuinka paljon ammattia, perherooleja ja sukupuolta kuvailuissa korostetaan. Miesten muistokirjoituksissa ammatin ja työnimikkeiden kuvaaminen on selvästi yleisempää kuin naisten kirjoituksissa. Naisiin viitataan usein äiteinä, kun taas miehiin viitataan isänä vain yhden kerran aineistossa. Miesten muistokirjoituksissa mieheyden korostaminen on yleistä, ja heidän kirjoituksissaan esiintyy paljon mies-loppuisia sanoja, joiden alkuosassa viitataan toimintaan. Naisten kirjoituksissa naiseutta ei tuoda esiin samalla tavalla tai yhtä useasti. Tulokset viittaavat siihen, että naiseutta ja mieheyttä sekä äitiyttä ja isyyttä arvotetaan muistokirjoituksissa eri tavoin. Huomionarvoista on kuitenkin, että toimijuuden ja yhteisöllisyyden osalta muistokirjoituksissa on havaittavissa sukupuolistereotyyppien rikkoutumista.

Avainsanat: muistokirjoitukset, nekrologit, sukupuolistereotyyppiat, sisällönanalyysi

Tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu Turnitin OriginalityCheck –ohjelmalla.

Sisällys

1	Johdanto	1
2	Sukupuoli muistokirjoituksissa – katsaus aiempiin tutkimuksiin	2
3	Sukupuolten luontainen erilaisuus -diskurssi	4
4	Tutkimusasetelma	7
4.1	Tutkimuskysymys	7
4.2	Muistokirjoitukset aineistona ja tutkimuseettiset kysymykset	8
4.3	Aineistolähtöinen sisällönanalyysi	10
5	Tulokset	12
5.1	Ura	12
5.2	Ihmissuhteet	15
5.3	Toiminta	16
5.4	Sukupuolen korostaminen	18
5.5	Muita huomioita aineistossa esiintyvistä ilmaisuista	19
6	Johtopäätökset	21
	Lähteet	24
	Liite 1. Aineistoluettelo	27

1 Johdanto

Suomi on Maailman talousfoorumin vuoden 2021 raportin mukaan maailman toiseksi tasa-arvoisin maa (WEF 2021, 6). Tasa-arvoa on tutkittu monella eri elämäntilanteella, mutta eräs suomalaisilta tutkijoilta täysin pimentoon jäänyt tutkimuskohde on nekrologit eli muistokirjoitukset. Muistokirjoituksia on mielenkiintoista tarkastella, sillä ne kertovat, minkälaisia asioita yhteiskuntamme ihmisissä arvostaa ja minkälaiset ominaisuudet ovat muistamisen arvoisia. Samalla ne rakentavat kuvaa menneestä ajasta sekä yhteiskunnassamme vallinneista ihanteista ja odotuksista. Nykypäivän muistokirjoitukset kertovat täten jotakin hyvin olennaista myös sukupuolten tasa-arvon tilasta; ne paljastavat, arvotammeko samoja ominaisuuksia tärkeiksi miehissä ja naisissa ja pidämmekö samanlaisia saavutuksia heidän elämässään arvostettavina.

Kandidaatintutkielmassani tarkoituksena on selvittää, miten maailman toiseksi tasa-arvoisimmaksi maaksi luonnehditussa Suomessa naisia ja miehiä kuvaillaan muistokirjoituksissa. Ennen kaikkea olen kiinnostunut siitä, onko kuvailuissa eroja sukupuolten välillä, joten tutkimuskysymykseksi muodostui, *miten kuvailut naisista ja miehistä poikkeavat toisistaan Helsingin Sanomissa julkaistuissa muistokirjoituksissa*. Halusin aineistoksi mahdollisimman tuoreita muistokirjoituksia, joten analyysini kohteena ovat loppukesästä vuonna 2022 julkaistut muistokirjoitukset. Analyysimenetelmänä käytän aineistolähtöistä sisällönanalyysiä, jonka avulla muodostan aineistosta tiivistetyn kuvauksen. Samalla etsin aineistosta yhtäläisyyksiä ja eroja miesten ja naisten kuvailujen välillä.

Esittelen aluksi aiempia tutkimuksia, joissa muistokirjoituksia on lähestytty sukupuolen näkökulmasta. Pääpaino on ulkomaalaisissa tutkimuksissa, sillä Suomessa muistokirjoituksia on tutkittu ainoastaan opinnäytetöissä. Teoreettinen viitekehyseni rakentuu nekrologeja käsittelevien tutkimusten lisäksi sukupuolistereotyyppioita koskevasta tutkimustiedosta. Esiteltyäni teoreettisen viitekehysten kerron tutkielmassa käyttämästäni aineistosta ja sen rajoituksista sekä tutkimusmenetelmästäni. Tämän jälkeen kuvaan sisällönanalyysin tuloksia ja vertaan näitä aiemmissä tutkimuksissa tehtyihin havaintoihin. Lopuksi pohdin, minkälaisia asioita tulokset kertovat yhteiskunnastamme ja minkälaista kuvaa muistokirjoitukset piirtävät tasa-arvon mallimaasta.

2 Sukupuoli muistokirjoituksissa – katsaus aiempiin tutkimuksiin

Esittelen seuraavaksi aiempia muistokirjoituksia käsitteleviä tutkimuksia, joissa sukupuolen näkökulma on ollut keskeinen. Katsauksessa painottuvat ulkomaalaiset tutkimukset, sillä Suomessa muistokirjoituksia on tutkittu aikaisemmin pelkästään opinnäytetöissä. Kuolinilmoituksista löytyy kuitenkin yksi suomalainen tutkimus, joten esittelen tämän tutkimuksen luvun lopussa.

Aiempi tutkimus paljastaa muistokirjoitusten sukupuolittuneen luonteen. *Journal of Death and Dying* -lehti on julkaissut monia tutkimuksia muistokirjoituksista, ja sukupuolen osalta näissä tutkimuksissa on käsitelty muun muassa naisista ja miehistä kirjoitettujen, yhdysvaltalaislehdissä julkaistujen muistokirjoitusten määrää, pituutta ja valokuvien määrää (Moremen & Craddock 1999) sekä uraa kuvaavien lauseiden määrää (Ogletree ym. 2005). Miehistä kirjoitettuja muistokirjoituksia on enemmän kuin naisista kirjoitettuja, ne ovat usein pidempiä ja sisältävät enemmän valokuvia (Moremen & Craddock 1999). Uraa kuvaavia lauseita löytyy myös enemmän miehistä kirjoitetuista muistokirjoituksista (Ogletree ym. 2005). Huomionarvoista on kuitenkin se, että molempien tutkimusten julkaisemisesta on kulunut jo lähes 20 vuotta, joten tulokset eivät välttämättä vastaa nykypäivän tilannetta.

Tutkimuksissa on analysoitu lisäksi sukupuolen yhteyttä muistokirjoituksissa käytettyyn kieleen ja sanoihin, jotka liittyvät olennaisesti myös oman tutkielmani aiheeseen. F. Richard Ferraro (2019) havaitsi, että naisista kirjoitetuissa muistokirjoituksissa kuolemaa kuvaillaan epäsuoremmin kuin miehistä kirjoitetuissa. Naisten kuvaillaan useimmiten nukkuneen pois, kun taas miesten kuvaillaan kuolleen (em). Miriam Katharina Zehnter ja kumppanit (2018, 1–2) tutkivat puolestaan sukupuolistereotyyppioita nais- ja miesjohtajista kirjoitetuissa muistokirjoituksissa vuosilta 1974–2016 analysoimalla kaikki muistokirjoituksissa esiintyneet verbit, substantiivit ja adjektiivit. Deskriptiivisissä sukupuolistereotyyppioissa eli niissä, jotka kuvaavat millaisia naiset ja miehet ovat, havaittiin muutoksia. Kuvaukset naisten toimijuudesta ovat vuosien saatossa lisääntyneet, ja viimeisimpinä vuosina kuvaukset miesten kompetenssista ovat vähentyneet, mutta kuvaukset yhteisöllisyydestä ovat lisääntyneet. Preskriptiiviset sukupuolistereotyyppiat, eli ne, jotka kuvaavat minkälaisia sukupuolien tulisi olla, eivät ole

vuosien saatossa muuttuneet. (Em. 1–4.) Kuvaan sukupuolistereotypian käsitettä ja sukupuolistereotypioita koskevaa tutkimusta tarkemmin seuraavassa luvussa.

Aikaisemmin suomalaisia muistokirjoituksia ovat tutkineet muun muassa Minna Karkkola (2014) ja Teemu Hallamaa (2013) pro gradu -tutkielmissaan. Hallamaan (2013) tutkielmassa tarkastellaan yhteiskunnan ja journalismin muutoksien heijastuksia Helsingin Sanomien muistokirjoituksissa aikavälillä 1992–2012. Tutkielmassa käy ilmi, että naisten osuus muistokirjoituksissa on tasaisessa kasvussa, mutta edelleen huomattavasti miehiä pienempi (em. 34). Karkkola (2014) käsittelee puolestaan naisen representaatioita nekrologeissa kriittisen diskurssianalyysin keinoin. Keskeinen tulos tutkielmassa on, että työ korostuu naisista kirjoitetuissa nekrologeissa selvästi enemmän kuin muut asiat (em. 61).

Kuolinilmoitukset ovat nimensä mukaisesti ilmoituksia henkilöiden kuolemasta, ja täten sisällöltään huomattavasti muistokirjoituksia suppeampia. Silti nämäkin sisältävät usein jonkinlaisia kuvailuja edesmenneestä henkilöstä. Tutkiessaan Helsingin Sanomien kuolinilmoitusten sukupuolen representaatiota Jenni Linturi (2009, 57) havaitsi, että sukupuolta esitetään ”jähmeästi ja stereotyyppisesti”. Mielenkiintoisia tuloksia olivat, että äitiyttä esitetään selvästi useammin kuin isyyttä ja että muutamaa poikkeusta lukuun ottamatta naisista kirjoitetuissa kuolinilmoituksissa painopiste on ominaisuuksien kuvaamisessa, kun taas miehistä kirjoitetuissa kuolinilmoituksissa painotetaan toimintaa (em. 56–57). Vaikka tutkimus on tehty kuolinilmoituksista, uskon, että samankaltaisia havaintoja on mahdollista tehdä myös muistokirjoituksista.

Edellä mainittujen tutkimusten mukaan naisista ja miehistä laaditut muistokirjoitukset sekä kuolinilmoitukset eroavat toisistaan niin määrällisesti kuin sisällöllisesti. Oman tutkielmani näkökulmasta keskeisiä ovat tulokset, jotka viittaavat kirjoitusten sisällöllisiin eroavaisuuksiin. Tällaisia ovat esimerkiksi ne, joiden mukaan miehistä kirjoitetuissa teksteissä painotetaan toimintaa ja uraa kuvataan enemmän kuin naisista kirjoitetuissa teksteissä. Toisaalta kuvaukset naisten toimijuudesta ovat lisääntyneet, ja myös naisista kirjoitetuissa teksteissä korostetaan työtä. Muun muassa näitä sekä seuraavassa luvussa esittelemiäni tutkimustuloksia sukupuolistereotypioihin liittyen vertaan myöhemmin omiin tuloksiini.

3 Sukupuolten luontainen erilaisuus -diskurssi

Tämä luku on jatkoa teoreettisen viitekehysten esittelylle. Kerron ensin, mitä naisten ja miesten luonteiden dikotomialla tarkoitetaan ja minkä takia kyseinen ajattelu on kuitenkin kyseenalaistettu. Tämän jälkeen käsittelen tutkielmassani keskeistä sukupuolistereotypian käsitettä, joka on vahvasti sidoksissa myös sukupuolta koskevaan kaksijakoiseen ajatteluun. Esittelen lopuksi sukupuolistereotypioita ja niiden muutoksia tarkastelevaa tutkimusta, jota hyödynnän myöhemmin tulosluvussani.

Raewyn Connellin ja Rebecca Pearsen (2015, 37) mukaan sukupuolidiskurssin keskiössä on ajatus siitä, että naiset ja miehet ovat luonnostaan erilaisia. Ajatusta tuodaan esille esimerkiksi tieteelliseen tutkimukseen ulkopuolelle rajautuvassa populaaripsykologiassa, jossa korostetaan naisten ja miesten eroja heidän kyvyissään, tunteissaan, ajattelussaan ja kommunikointityyleissään. Sukupuolieroa koskevan ajattelun taustalla on oletus luonteiden dikotomiasta eli kaksijakoisuudesta. (Em. 37, 44.) Raia Prokhovnik (1999, 23) määrittelee dikotomian hierarkkiseksi vastakkaisuudeksi, jota määrittävät neljä piirrettä. Ensimmäinen näistä on dikotomian kyky erotella termejä ja määrittellä näitä vastakkaisuuksina. Toinen piirre on hierarkkinen järjestäytyminen. Dikotominen ajattelu asettaa vastakkaiset termit arvojärjestykseen, jolloin toinen termeistä nähdään korkea-arvoisena ja tämän vastine saa negatiivisemmän merkityksen. (Em. 23, 25.) Kolmas piirre on se, että yhteen sidottuna vastakkaisuudet muodostavat jotakin kokonaista. Viimeistä dikotomian piirrettä kuvaa transsendenssin käsite. Transsendenssi on mekanismi, joka mahdollistaa pääsyn alempiarvoisesta termistä ylempiarvoiseen termiin. (Em. 28, 30.) Luonteiden dikotomialla voidaan täten tarkoittaa sitä, että naisilla kuuluu olla yhdenlaiset piirteet ja miehillä toisenlaiset (Connell & Pearse 2015, 44). Nämä piirteet voidaan nähdä toisilleen vastakkaisina sekä toisalta toisiaan täydentävinä, ja niitä arvotetaan eri tavoin.

Luonteiden kaksijakoisuus oli yksi ensimmäisistä sukupuoleen liittyvistä kysymyksistä, josta tuli empiirisen tutkimuksen kohde (Connell & Pearse 2015, 44). 1890-luvulta alkaen psykologit ovat vertailleet miesten ja naisten tuloksia toisiinsa mitatessaan erilaisia luonteenpiirteitä. Tutkimusalaa kutsutaan sukupuolieron tutkimukseksi. Sukupuolieroja on tutkittu hyvin paljon psykologiassa, mutta tutkimustietoa löytyy kattavasti myös sosiologian ja valtiotieteen kentältä.

Näissä tutkimuksissa on tarkasteltu ryhmien välisiä eroja esimerkiksi asenteissa, mielipiteissä ja väkivallassa. Toisin kuin populaaripsykologisissa julkaisuissa väitetään, merkittäviä sukupuolten välisiä eroja luonteenpiirteissä ei ole havaittu tutkimuksissa. Naisten ei ole havaittu olevan esimerkiksi sosiaalisempia kuin miesten, eikä miesten ole havaittu olevan naisia analyttisempia. Silti uskomus luonteiden pohjimmaiseen erilaisuuteen elää eurooppalaisessa kulttuurissa vahvana. (Em. 44–46.)

Omassa tutkielmassani sukupuolistereotyyppioita koskevat tutkimukset antavat paljon aineksia sukupuolten välisten erojen analysoimiseen. Sukpuolistereotyyppiat määrittyvät sosiaalipsykologiassa yleisiksi uskomuksiksi naisten ja miesten ominaisuuksista (Sczesny ym. 2019, 103). Niitä mitatessa tutkimukseen osallistuvia pyydetään useimmiten arvioimaan tyypillisen miehen tai naisen tai yleisesti miesten ja naisten piirteitä (em.). Niin kuin Zehnterin ja kumppaneiden (2018) tutkimuksessa on tehty, sukupuolistereotyyppioita tutkiessa voidaan tarkastella sekä deskriptiivisiä eli kuvailevia että preskriptiivisiä eli ohjaavia stereotyyppioita. Piirteiden lisäksi sukupuolistereotyyppioihin sisältyvät uskomukset naisten ja miesten kognitiivisista kyvyistä, roolikäyttäytymisestä, ammateista sekä fyysisistä ominaisuuksista. (Sczesny ym. 2019, 103–104.)

Stereotyyppioiden taustalla keskeisissä rooleissa ovat toimijuus (agency) sekä yhteisöllisyys (communion), joita pidetään psykologiassa kahtena ihmisluonnon perustavanlaatuisena ulottuvuutena (Sczesny ym. 2019, 103). Näiden ulottuvuuksien näkökulmasta voidaan tarkastella esimerkiksi ihmisten piirteitä, motiiveja ja käyttäytymistä (Abele 2014, 1). Omassa tutkielmassani piirteillä on merkittävä rooli. Toimijuuteen kuuluvat tavoitteiden saavuttamisen kannalta olennaiset ominaisuudet, joita ovat esimerkiksi kompetenssi ja sinnikkyys (em.). Kompetenssia eli pätevyyttä on toisinaan käsitelty tutkimuksissa myös toimijuudesta erillisenä osa-alueena. Yhteisöllisyydellä tarkoitetaan puolestaan ominaisuuksia, jotka ovat tärkeitä sosiaalisten suhteiden luomisessa ja ylläpidossa. Esimerkkejä näistä ovat ystävällisyys ja avuliaisuus. (Em.) Stereotyyppioita mittaavien tutkimusten mukaan miehet ovat ja heidän tulee olla toimijoita, muttei yhteisöllisiä, kun taas naisilla tilanne nähdään päinvastaisena (Sczesny ym. 2019, 103). Kun toimijuutta kuvaaviin piirteisiin yhdistetään kilpailullisuus ja korkea status ja yhteisöllisyyttä kuvaaviin piirteisiin yhdistetään riippuvuus toisista ihmisistä ja matala status, stereotyyppiat voivat tuottaa sukupuolisuhteisiin hierarkkisuutta (Juvonen 2016, 44).

Sukupuolistereotyyppien muuttumisesta on ristiriitaisia tuloksia. Elizabeth L. Hainesin ja kumppaneiden (2016) tutkimuksessa sukupuolistereotyyppit näkyivät lähes yhtä vahvoina vuosina 1983 ja 2014 kerätyissä aineistoissa, kun osallistujia pyydettiin arvioimaan todennäköisyys, jolla tyypillisellä miehellä tai naisella on sukupuolitettuja ominaisuuksia. Piirteiden osalta naisia arvioitiin yhä miehiä yhteisöllisemmäksi ja miehiin liitettiin enemmän toimijuutta kuin naisiin (em. 358). Hieman tuoreemmassa tutkimuksessa sukupuolistereotyyppioissa sen sijaan havaittiin muutoksia 1946–2018 välisenä aikana (Eagly ym. 2020). Tutkimuksessa osallistujat arvioivat, pätevätkö yhteisöllisyyteen, toimijuuteen ja kompetenssiin liitetyt piirteet enemmän naisiin vai miehiin vai pätevätkö ne yhtä paljon molempiin sukupuoliin. Kompetenssia liitettiin ajan kuluessa enemmän naisiin kuin miehiin, ja myös uskomus sen tasapuoliseen jakautumiseen sukupuolten välillä kasvoi. Toimijuudessa ei kuitenkaan tapahtunut muutoksia, ja stereotyyppia naisten yhteisöllisyydestä vahvistui ajan saatossa. (Em. 304, 310.) Tutkimusten vertailua hankaloittaa se, että Hainesin ja kumppaneiden (2016) tutkimuksessa kompetenssia ei eroteltu toimijuudesta. Molemmat tutkimukset viittaavat kuitenkin siihen, että yhteisöllisyyttä pidetään yhä naisten ominaisuutena ja toimijuus – mikäli siihen ei sisälly kompetenssi – liitetään edelleen miehiin. Aiemmin mainitsemani Zehnterin ja kumppaneiden (2018) muistokirjoituksiin keskittyvä tutkimus eroaa tuloksista siten, että siinä sekä naisten toimijuuden että miesten yhteisöllisyyden havaittiin kasvaneen, mutta naisten kompetenssi ei lisääntynyt. Muistokirjoituksissa näyttää täten olevan hieman enemmän merkkejä vanhojen sukupuolistereotyyppien rikkoutumisesta kuin tutkimuksissa, joissa stereotyyppioita mitataan suoraan kyselyillä.

Suomessa samanlaista sukupuolistereotyyppien muutoksia tarkastelevaa tutkimusta ei ole tehty. Sen sijaan sukupuolistereotyyppioita on tutkittu esimerkiksi työelämän ja johtajuuden näkökulmasta. Naisjohtajia arvioidaan Suomessa useimmiten yhteisöllisten piirteiden perusteella, kun taas miesjohtajia arvioidaan asiantuntijuuden perusteella (Denise 2020). Miestoimitusjohtajien kuvaillaan olevan luonnostaan taitavia ja karismaattisia ihmisten johtamisessa, mutta naistoimitusjohtajien ihmissuhdetaitoja kuvataan puutteellisina (Katila & Eriksson 2013, 81). Tulokset viittaavat siihen, että korkeassa asemassa työskenteleville naisille ja miehille odotukset työssä vaadittavista ominaisuuksista eroavat toisistaan tuttuja sukupuolistereotyyppioita heijastellen.

4 Tutkimusasetelma

Tässä luvussa esittelen tarkemmin tutkimuskysymykseni ja kerron aineistostani sekä sen mahdollisista rajoituksista tutkimuskysymykseni kannalta. Pohdin aineiston esittelyn jälkeen myös tutkimuseettisiä kysymyksiä. Lopuksi esittelen tässä tutkielmassa käyttämäni analyysimenetelmän eli aineistolähtöisen sisällönanalyysin ja kuvailen analyysini vaiheita.

4.1 Tutkimuskysymys

Tutkielmassa tavoitteenani on selvittää, miten naisia ja miehiä kuvaillaan nykyajan muistokirjoituksissa. Erityisesti minua kiinnostaa, onko sukupuolten välillä havaittavissa eroja ja jos on, miten nämä erot suhteutuvat yleisiin sukupuolistereotyyppioihin ja niissä tapahtuneisiin muutoksiin. Tutkin muistokirjoituksia, jotka on julkaistu loppukesästä 2022.

Tutkimuskysymykseni on

Miten kuvailut naisista ja miehistä poikkeavat toisistaan Helsingin Sanomissa julkaistuissa muistokirjoituksissa?

Kuvailuilla tarkoitan tutkielmassani niitä muistokirjoituksissa esiintyviä adjektiiveja ja substantiiveja, joilla edesmenneeseen henkilöön itseensä viitataan. Keskityn vain adjektiiveihin ja substantiiveihin, sillä uskon, että nämä vastaavat hyvin kysymykseen keitä ja millaisia edesmenneet henkilöt ovat. Iso suomen kielioppi -teoksessa substantiivit määritellään nomineina, jotka ilmaisevat muun muassa olioita, esineitä, suhteita tai ominaisuuksia, jotka ovat joko konkreettisia tai abstrakteja. Adjektiivit kuvaavat puolestaan olioiden, asioiden, tilanteiden tai asiointilojen todellisia tai kuviteltuja ominaisuuksia. (Hakulinen ym. 2005, 547, 596.) Muistokirjoituksissa adjektiiveilla kuvaillaan muun muassa henkilön luonteenpiirteitä tai kyvykkyyttä ja substantiiveilla kuvaillaan esimerkiksi henkilön roolia, sukupuolta tai ammattia. Uskon täten, että juuri näistä ilmauksista on mahdollista löytää sukupuolistereotyyppioita, mikäli niitä aineistossa esiintyy. Tiedostan kuitenkin, että rajaukseni adjektiiveihin ja substantiiveihin sulkee pois ne epäsuorat kuvailun tavat, joita muistokirjoituksissa esiintyy. Henkilöistä voidaan luoda kuvaa esimerkiksi kertomalla tämän teoista ja toiminnasta, ja näitä kuvauksia analyysini ei juurikaan huomioi.

Muistokirjoituksissa adjektiivit ja substantiivit esiintyvät usein lauseissa peräkkäin, esimerkiksi ”rakastava äiti” tai ”poikamainen veijari”. Tarkastelenkin yksittäisten sanojen lisäksi adjektiivien ja substantiivien muodostamia kokonaisuuksia, ja huomioin näitä kokonaisuuksia myös kategorioita muodostaessa. Kokonaisten ilmaisujen tarkastelu on tärkeää, sillä on eri asia puhua esimerkiksi hyvästä isästä kuin hyvästä esimiehestä. Jos ilmaisuista huomioidaan pelkästään sana hyvä ja sitä seuraavaa substantiivia käsitellään erikseen, ilmauksien merkityksestä menetetään jotain olennaista. Huomioin analyysissä sekä kirjoittajan omat kuvailut edesmenneestä henkilöstä että kirjoittajan kuvaukset siitä, millaisena muut ihmiset ovat pitäneet edesmennyttä henkilöä. Ikään liittyvät ilmaukset, kuten nuori jätän analyysistäni pois, sillä ne ovat muistokirjoituksille tyypillinen tapa kuvata edesmenneen henkilön elämänvaiheita, enkä havainnut termeissä juurikaan eroavaisuuksia sukupuolten välillä.

4.2 Muistokirjoitukset aineistona ja tutkimuseettiset kysymykset

Tutkimusaineistonani käytän Helsingin Sanomien verkkosivuilla julkaistuja muistokirjoituksia, jotka löytyvät maksuttomasta Muistot-palvelusta. Muistokirjoituksia julkaistaan sivustolla päivittäin. Ne ovat usein edesmenneen henkilön lapsien, kollegojen, ystävien tai puolisoitten kirjoittamia. Helsingin Sanomien ohjeissa muistokirjoituksen laatimiseksi kerrotaan muun muassa, että muistokirjoituksia eli nekrologeja julkaistaan maksutta toimituksen harkinnan mukaan. Tekstejä voidaan kuitenkin muokata tai käsitellä journalistisin perustein. Muistokirjoituksissa tulisi kertoa ihmisestä itsestään rehellisesti ja keskittyä hänessä olennaiseen. Keskeisimmistä työ- ja järjestöurasta sekä harrastuksista voidaan myös kertoa. (Helsingin Sanomat n.d.) Ohjeet vaikuttavat siihen, millaisia asioita Helsingin Sanomissa julkaistuissa muistokirjoituksissa painotetaan. Esimerkiksi kuvailuja ammateista ja järjestöurasta esiintyy aineistossa paljon. On myös huomionarvoista, että vaikka ohjeissa toivotaan rehellistä kuvailua henkilöstä, kuuluu muistokirjoituksien luonteeseen se, että edesmennyt henkilö pyritään esittämään myönteisessä valossa. Epäonnistumisten tai epämiellyttävien luonteen piirteiden esiin nostaminen voidaan nähdä suomalaisessa kulttuurissa kenties jopa vainajaa epäkunnioittavana tekona.

Keräsin aineistoksi ensin kaikki kahden kuukauden ajalta (15.7–15.9.2022) julkaistut muistokirjoitukset. Aikarajaukseen päädyin siitä syystä, että haluan tarkastella tuoreimpia muistokirjoituksia. Kahden kuukauden ajalta näitä kertyisi todennäköisesti riittävästi. Yhteensä

muistokirjoituksia kertyikin 90 kappaletta. Näiden lisäksi Muistot-palvelussa oli Helsingin Sanomien toimituksen laatima kirjoitus Vesa-Matti Loirista. Muista poiketen sitä ei kuitenkaan esitelty otsikossa muistokirjoituksena, ja se erosi pituudeltaan ja kuvitukseltaan hyvin paljon muista teksteistä, joten en sisällyttänyt kirjoitusta aineistooni. Seuraavaksi rajasin aineistoa sukupuolen perusteella. Etunimen lisäksi oletin edesmenneiden henkilöiden sukupuolen heistä käytettyjen sukupuoleen viittaavien ilmausten perusteella. Tällaisia ilmauksia olivat esimerkiksi seuramies, ukki, äiti ja naisylioppilas. Aineistosta rajautuivat pois sellaiset kirjoitukset, joissa edesmenneeseen henkilöön ei viitattu tällaisilla termeillä. Tiedostan, että nämäkään ilmaukset eivät kerro totuutta edesmenneiden henkilöiden omasta sukupuoli-identiteetistään. Ilmaukset kuitenkin vahvistavat oletusta siitä, että muistokirjoitusten laatijat kirjoittavat tekstejä tietyn sukupuolen edustajasta ja näin ollen heillä on jonkinlainen käsitys edesmenneen henkilön sukupuolesta.

Valintani liittyen siihen, miten oletin aineistossa esiintyvien henkilöiden sukupuolen, vaikuttaa myöhempään analyysiini. Lukemissani muistokirjoituksissa naisista ei käytetä kovinkaan usein muita sukupuoleen liitettäviä ilmauksia kuin perinteisiin perherooleihin viittaavia äiti, tytär tai isoäiti -sanoja. Koska sukupuoleen viittaavan ilmauksen esiintyminen oli ehtona sille, että kelpuutin muistokirjoituksen osaksi aineistoani, naisista kirjoitetuissa muistokirjoituksissa edellä mainitut ilmaisut tulevat pakostikin korostumaan. Mies-sukupuoleen viitataan muistokirjoituksissa puolestaan usein juuri mies-sanalla, joten näiden ilmausten esiintyminen aineistossani on myös oletettavaa.

Rajaamisen jälkeen kirjoituksia jäi jäljelle 59. Näistä 18 olivat naisista kirjoitettuja tekstejä ja 41 miehistä kirjoitettuja tekstejä. Rajasin aineistoksi tuoreimmat 12 kirjoitusta molemmista sukupuolista eli yhteensä 24 kirjoitusta. Koen, että vertailu sukupuolten välillä on mielekkäämpää, kun kirjoitettuja tekstejä naisista ja miehistä on yhtä monta. 24 kirjoitusta on myös kandidaatintutkielman laajuuteen nähtynä sopivan kokoinen aineisto. Word-tiedostoon aseteltuna fonttikoolla 12 jokainen kirjoitus on suurin piirtein yhden sivun mittainen, eli aineistoa kertyi yhteensä noin 24 sivua. Aineiston naiset ovat iältään 56–99-vuotiaita, miehet puolestaan 74–93-vuotiaita. Useissa muistokirjoituksissa kirjoittajia on enemmän kuin yksi. Seitsemässä naisista laaditussa tekstissä ainakin yhtenä kirjoittajana on edesmenneen henkilön lapsi, kun taas miesten aineistossa vain neljässä tekstissä mukana kirjoittamisessa on ollut vainajan lapsi. Tämä ero saattaa vaikuttaa siihen, minkälaisia perherooleja vainajille annetaan teksteissä. Työkaverit ovat sen sijaan yleisiä muistokirjoituksen laatijoita sekä naisten että

miesten aineistossa, ja täten vainajien kuvaileminen työuran kautta saattaa korostua entisestään. Yhdessä miesten aineiston tekstissä sekä yhdessä naisten aineiston tekstissä kirjoittajan suhdetta vainajaan ei mainita.

Merkittäviä tutkimuseettisiä ongelmia esimerkiksi tietosuojaan liittyen tutkielmassa ei ole. Helsingin Sanomissa julkaistuja muistokirjoituksia pääsevät lukemaan kaikki ilman erillistä sisäänkirjautumista sivustolle. Muistokirjoituksen lähettäjä vastaa Helsingin Sanomien (n.d.) ohjeiden mukaan siitä, että ”hänellä on oikeus luovuttaa aineisto julkaistavaksi korvauksetta”. Tutkimusetiikkaan liittyen tiedostan kuitenkin, että tutkielmassani sukupuolta käsitellään kaksijakoisesti ja täten vanhoja sukupuolirakenteita uudistetaan. Koska aineistoni koostuu edesmenneistä henkilöistä kirjoitetuista muistokirjoituksista, haluan myös korostaa, että tarkoitukseni ei ole kritisoida sitä, miten yksittäiset henkilöt kuvailevat edesmenneitä rakkaitaan, vaan tarkastella laajemmin, mitä muistokirjoitukset kertovat suomalaisesta yhteiskunnasta.

4.3 Aineistolähtöinen sisällönanalyysi

Tutkimusmenetelmänä käytän laadullista aineistolähtöistä sisällönanalyysiä. Laadullisen tutkimuksen voi yksinkertaisesti ymmärtää aineiston ja analyysin muodon kuvaukseksi ei numeraalisella tavalla (Eskola & Suoranta 1998). Laadullinen menetelmä tuntuikin luontaiselta valinnalta tutkimuskysymykseni kannalta, sillä tarkoitukseni ei ole kuvata numeerisesti, kuinka paljon jotakin asiaa aineistossa esiintyy, vaan keskityn aineistosta löytyviin kuvailuihin ja niiden analyttiseen tarkasteluun.

Aineistolähtöisellä analyysillä tarkoitetaan yksinkertaisimmillaan sitä, että teoriaa lähdetään rakentamaan empiirisen aineiston pohjalta ilman valmiita määritelmiä tai ennakoasettamuksia. Aineistolähtöinen analyysi on tarpeellista etenkin silloin, kun halutaan saada perustietoa tietyn ilmiön olemuksesta, eli mitä ilmiö merkitsee. (Eskola & Suoranta 1998, luku 1.) Aineistolähtöiseen lähestymistapaan päädyin siksi, että suomalaiset muistokirjoitukset ovat tutkijoille vielä melko tuntematon alue ja täten perustietoa niiden olemuksesta tarvitaan lisää. Aineistolähtöinen menetelmä ei myöskään sido minua valmiiseen teoriaan, vaan pitää muistokirjoitukset ja niistä tekemäni havainnot tutkielmani keskiössä. Aineistolähtöisyydestä

huolimatta hieman analyysiäni ohjaa kuitenkin aiempi muistokirjoituksia käsittelevä tutkimus, jossa etenkin sukupuolistereotypiat ovat nousseet keskeiseksi sukupuolten välisten erojen tarkastelussa.

Laadullisessa sisällönanalyysissä tavoitteena on saada tutkittavasta ilmiöstä tiivistetty ja yleinen kuvaus (Tuomi & Sarajärvi 2018, luku 4.4). Keskeisenä ideana on luokitella aineistossa esiintyviä sanoja, lauseita tai muita tekstin yksikköjä laajempiin kategorioihin. Samaan kategoriaan luokitelluilla tekstin osilla oletetaan olevan tällöin samanlaisia merkityksiä. (Weber 1990, 13.) Koska tarkoitukseni on muodostaa yleiskuva siitä, miten naisia ja miehiä kuvaillaan muistokirjoituksissa, sisällönanalyysi sopii hyvin käytettäväksi omaan tutkielmaani. Luokitteluni kohteena ovat aineistossa esiintyvät substantiivit ja adjektiivit, joilla edesmennyttä henkilöä kuvaillaan. Luokittelun jälkeen aineiston sisällöstä voidaan tehdä yleisiä johtopäätelmiä. Tällöin voidaan esimerkiksi pohtia, mikä aineiston sisällössä on mielenkiintoista tai mitkä asiat yhdistävät tai erottavat aineiston eri osia. (Vuori n.d.) Omassa tutkielmassa vertailen miesten ja naisten aineistosta löytyviä kuvailuja toisiinsa. Pohdin myös, minkälaisia asioita kuvailut paljastavat yhteiskuntamme suhtautumisesta miehiin ja naisiin laajemmin.

Aineiston rajaamisen jälkeen aloitin sisällönanalyysin tekemisen tallentamalla aineiston kahteen eri Word-tiedostoon, joista toisessa oli miehistä kirjoitetut muistokirjoitukset ja toisessa naisista kirjoitetut. Tämän jälkeen luin aineiston huolellisesti läpi ja samalla alleviivasin siitä kaikki kohdat, joissa edesmenneeseen henkilöön viitattiin jollakin adjektiivilla tai substantiivilla. Seuraavaksi kävin alleviivattuja ilmaisuja tarkemmin läpi. Yhdistelin ja erottelin ilmaisuja yliviivaamalla niitä eri väreillä eli värikoodasin aineistoa sanojen merkitysten perusteella. Tämän jälkeen kasasin ilmaukset ryhmittäin toisiin tiedostoihin. Koska monille ilmauksille ei ollut löytynyt tässä vaiheessa kategoriaa, tein ajatuskartan, johon sijoitin jo muodostuneet kategoriat ja loput ilmaukset. Luokittelua oli tällä tavalla selkeämpää hahmottaa ja samankaltaisuuksia oli helpompi huomata. Ajatuskartassa oli sekä miesten että naisten aineistosta muodostetut kategoriat ja ilmaukset, ja sijoitin molemmissa aineistoissa toistuvat kategoriat ja ilmaukset lähekkäin. Ajatuskarttaan hahmottuivat lopulta seuraavassa luvussa esittelemäni pääkategoriat, ja osalle niistä löysin myös alakategorioita. Pienelle osalle ilmauksista en löytänyt kategoriaa, ja kerron näistä ilmauksista seuraavan luvun lopussa.

5 Tulokset

Tässä luvussa esittelen analyysini keskeisimpiä tuloksia ja vertaan niitä aiempaan tutkimustietoon. Muodostin aineistosta yhteensä neljä pääkategoriaa, joista osalle muodostui myös alakategorioita. Muodostamalleni pääkategorioille annoin nimet ura, ihmissuhteet, toiminta sekä sukupuolen korostaminen. Jokainen näistä kategorioista on löydettävissä sekä naisten että miesten aineistosta, mutta niiden sisällöt vaihtelevat jossakin määrin sukupuolesta riippuen. Osa ilmaisuista sopii useampaan kategoriaan, joten kategoriat eivät ole täysin irrallisia toisistaan, vaan niissä esiintyy hieman päällekkäisyyttä. Esittelen pääkategoriat seuraavaksi suurusjärjestyksessä aloittaen siitä kategoriasta, johon kuuluvia ilmaisuja oli aineistossa eniten.

5.1 Ura

Ura-kategoriaan kuuluvia ilmauksia löytyy sekä miesten että naisten aineistosta selvästi eniten. Ura on pääkategoria, jonka neljä alakategoriaa ovat ammatti-ihmiset, kouluttautujat, järjestöihmiset sekä ihanteelliset työntekijät. Kouluttautujien ja ammatti-ihmisten kategorioihin kuuluvat ilmaukset esiintyvät aineistossa usein yksittäisinä sanoina. Ilmaukset, joissa ammattia kuvaavaan sanaan yhdistyy kuitenkin myös jokin myönteisenä pidetty ominaisuus, sijoitin ihanteellisten työntekijöiden kategoriaan.

Ammatti-ihmisten kategoriaan kuuluvat sellaiset ilmaukset, joissa henkilöä kuvataan tämän ammatin ja työnimikkeiden kautta. Tähän kategoriaan kuuluvia ilmauksia on aineistossa eniten, ja lähes jokainen muistokirjoitus alkaa edesmenneen henkilön ammatin kuvaamisella. Sisällöllisesti ammatti-ihmisten kategoriaan kuuluvissa ilmauksissa ei ole suuria eroavaisuuksia naisten ja miesten välillä. Molemmista aineistosta löytyy esimerkiksi vähintään yksi opettaja, toimittaja, johtaja, tutkija ja päällikkö. Miesten aineistossa kategoriaan kuuluvien sanojen määrä on kuitenkin selvästi suurempi kuin naisten aineistossa. Tulos on tältä osin hieman samankaltainen kuin aiemmassa tutkimuksessa tehty havainto siitä, että miehistä kirjoitetuissa muistokirjoituksissa uraa kuvaavia lauseita on enemmän kuin naisista kirjoitetuissa muistokirjoituksissa (Ogletree ym. 2005). Huomionarvoista on kuitenkin se, että myös naisten aineistoon kuuluvissa kirjoituksissa työllä on useimmiten merkittävä rooli.

Työuran aikaisia työnimikkeitä ei kuitenkaan kuvailla aina yhtä yksityiskohtaisesti kuin useassa miesten aineistoon kuuluvassa kirjoituksessa.

Kouluttautujien kategoriaan kuuluvat ilmaukset, joissa viitataan henkilöihin heidän tutkintonimikkeillään. Aineistossa esiintyy esimerkiksi termejä, kuten ylioppilas, valtiotieteen maisteri ja oikeustieteen kandidaatti. Ammatti-ihmisten kategoriaan verrattuna kouluttautujien kategoriaan kuuluvia ilmauksia on huomattavasti vähemmän. Ilmausten esiintymisessä ei ole sukupuolten välillä suuria eroavaisuuksia. Sekä miesten että naisten aineistossa noin puolessa osassa tekstejä tutkintonimikkeitä ei esiinny lainkaan. Näissä teksteissä mainitaan silti usein jossakin muodossa koulunkäynti, opinnot tai niiden kesken jättäminen.

Järjestöihmisten kategoriaan sijoitin ilmauksia, joissa henkilöä kuvaillaan järjestötoimintaan osallistumisen kautta. Myös tähän kategoriaan kuuluvia ilmaisuja esiintyy aineistossa selvästi vähemmän kuin ammatti-ihmisten kategorian ilmaisuja. Miesten aineistossa ne ovat yleisempiä kuin naisten aineistossa. Useimmissa järjestöihmisten kategoriaan kuuluvissa ilmauksissa kuvaillaan henkilön roolia järjestön hallituksessa:

Leskinen oli Mika Waltari-seuran, Radio- ja tv-toimittajien liiton ja TK-tiedotuskillan perustajajäsen ja toimi niissä sihteerinä ja hallituksissa. (M7)¹

Jo yliopistoaikana Nina oli tarmokas ja osallistui innokkaasti ainejärjestön hallituksen toimintaan niin rivijäsenenä kuin puheenjohtajana. (N9)

Näiden ilmausten lisäksi yhdessä miesten aineistoon kuuluvassa kirjoituksessa henkilöön viitataan muutamaan otteeseen järjestömiehenä sekä kerran järjestöihmisenä. Näitä sanoja edeltävät adjektiivit vaikutusvaltainen, sosiaalisesti aktiivinen, innokas, kokenut ja sovitteleva. Sovittelevuuden voidaan ajatella kuvaavan yhteisöllisyyttä, muiden adjektiivien puolestaan toimijuutta ja kompetenssia. Myös muutamassa muussa miesten aineistoon kuuluvassa ilmauksessa henkilöä kuvaillaan aktiiviseksi järjestötoiminnan yhteydessä, minkä voi nähdä kuvailuna toimijuudesta. Koska naisten aineistossa järjestöihmisten kategoriaan kuuluvia ilmauksia on vain kaksi, ja ainoastaan toisessa niistä esiintyy samalla kuvaus toimijuudesta (tarmokas), ero toimijuudessa sukupuolten välillä näyttäytyy tässä kategoriassa suurena. On

¹ Viittaa aineistoon liitteestä 1. löytyvän aineistoluettelon mukaisesti. Kirjain viittaa henkilön sukupuoleen.

kuitenkin huomioitava, että suurin osa miesten toimijuuden kuvailuista järjestöihmisten kategoriassa on peräisin vain yhdestä muistokirjoituksesta.

Ihanteellisten työntekijöiden kategoriaan sijoitin sellaisia ilmaisuja, joissa kuvaillaan hyvän työntekijän tai esimiehen ominaisuuksia. Nämä ilmaisut ovat aineistossa yleisiä sekä miehillä että naisilla. Esimerkkejä ihanteellisten työntekijöiden kategoriaan kuuluvista ilmauksista ovat seuraavat otteet aineistosta:

Esimiehenä ja toimitusjohtajana Castrén oli äärimmäisen taitava, asioihin perehtyvä ja lojaali. (N9)

Kielitaitoisena ja sosiaalisesti kyvykkäänä Kajantie sopi hyvin rahoituksenhakumatkoille Euroopan finanssikeskuksiin, Lontooseen, Frankfurtiin. (N12)

Hän oli vahvasti työhönsä ja tavoitteisiinsa sitoutunut ammattilainen. (M5)

Hän oli kuuntelevana ja helposti lähestyttävänä erittäin pidetty henkilökunnan keskuudessa. (M5)

Otteissa korostuvat sitoutuminen ja perehtyminen työhön sekä ammattilaisuus, hyvät taidot ja arvostuksen saaminen. Näiden voi ajatella viittaavan toimijuuteen ja erityisesti kompetenssiin. Toimijuutta ja kompetenssia liitetään lähes yhtä paljon sekä miehiin että naisiin ihanteellisten työntekijöiden kategoriaan kuuluvissa ilmauksissa. Tulos vahvistaa aiempia havaintoja naisten toimijuuden (Zehnter ym. 2018) ja kompetenssin (Eagly ym. 2020) lisääntymisestä ja kumoaa täten vanhoja sukupuolistereotyyppioita, joissa toimijuus nähdään vahvasti miesten ominaisuutena. Ihanteelliseen työntekijään ei kuitenkaan yhdistetä naisten ja miesten aineistoissa pelkästään toimijuutta ja kompetenssia. Aineisto-otteissa mainitaan myös lojaalius, kuuntelevuus ja helposti lähestyttävyys, jotka ovat tärkeitä ominaisuuksia sosiaalisissa suhteissa toimimisessa. Näiden ominaisuuksien kuvailut sopivat hyvin myös sosiaalisissa suhteissa taidokkaiden kategoriaan, jonka esittelen seuraavaksi.

5.2 Ihmissuhteet

Toinen sekä miesten että naisten aineistossa toistuva kategoria on ihmissuhteet. Ihmissuhteiden kategoria on pääkategoria, jonka alakategorioita ovat sosiaalisissa suhteissa taidokkaat sekä perheroolit. Sosiaalisissa suhteissa taidokkaiden kategoriaa kuvaavat sellaiset ilmaisut, jotka viittaavat henkilöiden pärjäävän hyvin sosiaalisissa suhteissa ja huomioivan muita ihmisiä. Esimerkkejä kategoriaan kuuluvista ilmaisuista ovat seuraavat aineiston otteet:

Hän oli myös ystävällinen ja avulias. (N9)

Karjalainen heimo muistaa Sulon lämpimänä, kaikki huomioivana ortodoksisen karjalaisuuden vaalijana ja edusmiehenä. (M8)

Aineisto-otteissa nousee esiin ystävällisyys, avuliaisuus, lämpimyys ja muiden huomioon ottaminen. Nämä ominaisuudet toistuivat sosiaalisissa suhteissa taidokkaiden kategoriassa eniten. Kyseisiä piirteitä on stereotyyppioita käsittelevissä tutkimuksissa kutsuttu myös yhteisöllisiksi piirteiksi (Abele 2014). Ne ovat useimmiten nähty naisten ominaisuuksina, mutta omassa aineistossani yhteisöllisyyttä kuvaavat termit ovat yleisiä sekä miesten että naisten aineistossa. Yhteisöllisyyttä kuvaavien sanojen kasvua miesten muistokirjoituksissa havaittiin myös Zehnterin ja kumppaneiden (2018) tutkimuksessa, joten tältä osin tulokset tukevat toisiaan ja rikkovat aiempaa sukupuolistereotypiaa.

Edellä mainittuun kategoriaan kuuluvat ilmaisut esiintyvät toisinaan myös yhdessä perheroolien kategoriaan kuuluvien ilmaisujen kanssa. Perheroolien kategoriaan kuuluvat termit kuvaavat perheen sisäisiä rooleja. Esimerkkejä näistä ovat äiti, isä, tytär, isoäiti ja ukki. Huomionarvoista on, että naisiin viittaavat perheroolit toistuvat naisten aineistossa usein, mutta miehiin viittaavia perherooleja esiintyy miesten aineistossa melko harvoin. Seuraavissa aineiston otteissa kuvaillaan perherooleja, ja ilmauksiin yhdistyy myös sosiaalisissa suhteissa taidokkaita kuvaavat ilmaukset:

Mutta ennen kaikkea Tuula oli muut huomioon ottava aviopuoliso, äiti ja isoäiti neljälle lapsenlapselle. (N1)

Hän oli päiväkodinjohtaja ja opettaja sekä laajan ystäväpiirin omaava maailmankansalainen, mutta ennen kaikkea rakastava äiti kahdelle pojalleen, Sakarille ja Simolle. (N5)

Lappalainen oli perhekeskeinen ihminen ja hyvä isä. (M3)

Termiä äiti käytetään naisista suhteellisen usein, mutta termi isä esiintyy miesten aineistossa vain yhden kerran siitäkin huolimatta, että aineiston mukaan hyvin monella miehistä on lapsia. Tulos vastaa Linturin (2009) havaintoa suomalaisista kuolinilmoituksista. Myös niissä äitiyttä esitettiin selvästi enemmän kuin isyyttä (em. 56). Kerran mieheen viitataan aineistossa myös vanhempana. Hieman useammin miehiä kuvaillaan sen sijaan ukeiksi ja näissä kuvailuissa korostuu ukin ja lastenlapsien läheinen suhde:

Lastenlapset olivat ukille erityisen tärkeitä. (M5)

Lastenlapsia hänellä on seitsemän, ja ukki on heille kaikille tärkeä henkilö. (M6)

Äiti-termin kohdalla mielenkiintoinen piirre on se, että naisia kuvaillaan toistuvasti ennen kaikkea äidiksi. Äitiys arvotetaan siis naisten elämän tärkeimmäksi rooliksi. Äitiyden näkeminen naisten tärkeimpänä tehtävänä on ajattelutapa, jota naishistorian ja hyvinvointivaltion tutkijat ovat nimittäneet maternalismiksi (Vuori 2010, 116). Äiteinä naisten on ollut mahdollista saada tukea ja arvostusta yhteiskunnalta ja myös naisten yhteiskunnallista toimintaa on pidetty oikeutettuna, kun se on näyttäytynyt äidillisenä ja hoivaan liittyvänä. Suomalaisessa tutkimuksessa tähän on viitattu yhteiskunnallisen äitiyden käsitteellä. (Em.)

5.3 Toiminta

Kolmannen pääkategorian nimesin toiminnan kategoriaksi. Sen alakategorioita ovat harrastajat sekä toimijamiehet, ja nimensä mukaisesti jälkimmäinen alakategoria esiintyy miesten aineistossa. Harrastajat-alakategoriaan kuuluvia ilmauksia esiintyy sekä miesten että naisten aineistossa, ja määrällisesti niitä on lähes saman verran. Tässä kategoriassa henkilöihin viitataan pääasiassa harrastusten ja mielenkiinnonkohteiden kautta:

Raustela oli arkistoihminen. (M4)

Salpakivi oli partiolaisena aina valmis. (M2)

Nuorena Irma oli ollut taitava pianisti, ja eläkepäivillään hän kokeili klassisen kitaran soittoa. (N11)

Kotia lähellä olevasta Talista muodostui lopulta kotihalli ahkeralle pyöräilevälle treenaajalle. (N8)

Kategoriaan kuuluvissa ilmaisuissa tuodaan esiin esimerkiksi urheiluharrastuksia ja musikaalisuutta. Osaan näihin yhdistyy myös toimijuutta ja kompetenssia kuvaavia piirteitä, kuten ahkeruutta ja taitavuutta. Ilmaisujen vertailu sukupuolten välillä ei ole kuitenkaan mielekästä, sillä niiden määrä kategoriassa jää kaiken kaikkiaan pieneksi. Tämä johtuu siitä, että rajaukseni henkilöön viittaaviin adjektiiveihin ja substantiiveihin rajaa suuren osan muistokirjoituksissa kuvatusta harrastustoiminnasta analyysin ulkopuolelle.

Toiseen alakategoriaan eli toimijamiehiin kuuluvat ne ilmaisut, joissa viitataan samaan aikaan miessukupuoleen ja jonkinlaiseen toimintaan. Nämä ilmaisut kuuluvat myös sukupuolen korostamisen kategoriaan ja usein lisäksi muihin alakategorioihin. Esimerkkejä ilmaisuista ovat järjestömies, koulumies, seuramies ja liikemies. Toiminta on ikään kuin sisäänrakennettuna näissä sanoissa. Naisten aineistossa samankaltaisia nainen-loppuisia sanoja ei juurikaan esiinny. Myös naisiin viitataan kuitenkin muutaman kerran ilmauksella esimies, jota voidaan pitää sukupuolittuneena nimikkeenä.

Merkittävä syy toimijamiesten kategoriaan kuuluvien sanojen esiintymiseen piilee todennäköisesti suomen kielessä. Nainen-loppuiset yhdyssanat ovat suomen kielessä harvinaisia verrattuna mies-loppuisiin yhdyssanoihin. Mies-sanoja esiintyy enemmän niin julkisen kuin yksityisen elämän alueelle kuuluvissa yhdyssanoissa, ja ne viittaavat muihinkin kuin miehiin toimintoihin. Nainen-loppuisia tekijäsanoja ei puolestaan ole juurikaan olemassa edes niille toiminnoille, jotka on perinteisesti liitetty naiseuteen. (Engelberg 1998, 82.) Vanhojen sukupuolistereotyyppien näkökulmasta ei ole yllättävää, että mieheys ja toiminta punoutuvat yhteen myös käyttämässämme kielessä. Miehet on tyypillisesti nähty aktiivisina, naiset puolestaan passiivisina (Davidson 1981, 331).

5.4 Sukupuolen korostaminen

Sukupuolen korostamisen kategoriaan sijoitin kaikki ilmaukset, joissa kuvataan henkilöiden sukupuolta. Kategoria on löydettävissä sekä miesten että naisten aineistossa, mutta miesten kohdalla kategoriaan kuuluvia ilmauksia on havaittavissa selvästi enemmän. Toisin sanoen mieheys vaikuttaa aineiston perusteella ominaisuudelta, jota on arvokasta korostaa. Naiseutta ei puolestaan haluta nostaa yhtä vahvasti esille, vaan niin kuin jo aiemmin totesin, naisia kuvaillaan sen sijaan paljon perheroilien, kuten äitiyden tai isoäitiyden kautta. Havainto viittaa siihen, että naiseutta arvostetaan vasta silloin, kun naisella on rooli perheestä huolehtimisessa.

Esimerkkejä miesten aineistossa esiintyvistä termeistä ovat nuori mies, vanhan ajan herrasmies ja kysytty mies sekä edellä mainittuun toimijamiesten kategoriaan kuuluvat sanat. Kaiken kaikkiaan sana mies tai mies-loppuinen sana esiintyy vähintään kerran yhdeksässä miesten aineiston tekstissä. Naisten aineistossa naissukupuolta ei tuoda läheskään yhtä useasti esiin. Niissä muutamissa kohdissa, joissa naiseutta korostetaan, viitataan etenkin sukupuolen tuomiin haasteisiin:

Naisten ja miesten tasa-arvosta oltiin kaukana 60-luvulla. Kun naisylioppilas löysi miehekseen ulkomaille haluavan miestutkijan, oli selvää, että nainen lähti miehen ja kaksilapsiseksi kasvaneen perheen kanssa mukaan. (N12)

Irma Lager oli yksi niitä edelläkävijänaisia, jotka lähtivät tekemään uraa kovin miesvaltaisessa tiedeyhteisössä. Usein hän oli ainoa naispuolinen professori- ja apulaisprofessoritason työntekijä tiedekunnassa. (N11)

Ensimmäisessä otteessa kuvataan, kuinka miehen urahaaveet ovat määrittäneet vahvasti myös naisen elämän suuntaa. Toisessa otteessa henkilöä kuvaillaan edelläkävijänä, joka on naiseudestaan huolimatta päässyt luomaan uraa haluamassaan ammatissa. Otteissa välittyy tietoisuus siitä, että miehillä ja naisilla ei ole aina ollut – eikä toisaalta ole vielääkään – tasavertaisia mahdollisuuksia elämässä. Onkin ilahduttavaa huomata, että keskustelu sukupuolten välisestä tasa-arvosta ulottuu myös muistokirjoituksiin.

5.5 Muita huomioita aineistossa esiintyvistä ilmaisuista

Aineistossa oli jonkin verran myös ilmaisuja, joille en löytänyt sopivaa kategoriaa. Näitä olivat esimerkiksi temperamenttinen, onnekas ja Tanskan kansalainen. Lisäksi joitakin samankaltaisia ilmaisuja löytyi aineistosta vain muutamaan otteeseen, joten en halunnut määritellä näitä erillisiksi pääkategorioiksi. Esittelen tässä alaluvussa niitä kerran tai kahdesti aineistossa esiintyviä ilmauksia, joita pidin kiinnostavana.

Sotilasarvoon ja uskonnollisuuteen liittyviä ilmaisuja esiintyy molempia kaksi kertaa miesten aineistossa, muttei kertaakaan naisten aineistossa. Sotilasarvoa kuvaillaan ilmaisuilla kapteeni ja reservin luutnantti. Näiden ilmausten esiintyminen miesten aineistossa ei sinänsä ole yllättävää, sillä ne kuvaavat armeijassa suoritettua koulutusta isänmaan puolustamista varten ja nimikkeitä voidaan täten pitää arvostettavina suomalaisten keskuudessa. Kiinnostavaa on seurata, näkyykö vapaaehtoisen asepalveluksen mahdollistuminen naisille myös naisista kirjoitetuissa muistokirjoituksissa muutamien vuosikymmenien päästä.

Uskonnollisuutta kuvataan aineistossa ilmaisuilla vakaumuksellinen kristitty ja ortodoksisen karjalaisuuden vaalija ja edusmies. Uskonnollisuuden olisi voinut olettaa korostuvan aineistossa hieman enemmän ja esiintyvän myös naisten muistokirjoituksissa. Vaikka kirkosta eroaminen on Suomessa lisääntynyt ja Tilastokeskuksen (2018) mukaan joka neljäs väestöstä ei kuulu mihinkään uskontokuntaan, uskontokuntiin kuulumattomia on 70 vuotta täyttäneistä vain 14 prosenttia (em.). Täten voisi olettaa, että myös omassa aineistossani, jossa lähes kaikki edesmenneet henkilöt ovat yli 70-vuotiaita, uskonnollisuutta olisi esiintynyt useammin. Toisaalta uskontokuntaan kuuluminen ei vielä tarkoita uskonnon harjoittamista aktiivisesti elämässä, ja vaikka uskonnolla olisikin rooli henkilön elämässä, muistokirjoituksissa on mahdollista kertoa vain rajallinen määrä tietoa edesmenneestä henkilöstä. Usko voidaan kenties nähdä myös niin henkilökohtaisena asiana, ettei sitä haluta tuoda muistokirjoituksissa esiin.

Pidin mielenkiintoisena myös yhtä naisten aineistossa esiintyvää kuvailua, jossa korostetaan henkilön poikkeuksellisuutta suhteessa naiseudelle asetettuihin odotuksiin:

Tieteellisen uran ja perhe-elämän yhteensovittamisella ja aina tasapainoisella mielenlaadulla hän oli poikkeuksellinen roolimalli. (N11)

Otteessa edesmennyttä henkilöä kuvaillaan poikkeukselliseksi roolimalliksi. Poikkeuksellisuutta perustellaan sillä, että henkilö on pystynyt keskittymään sekä työuraansa että perheeseensä. Perinteisesti lasten hoitaminen on ollut pääasiassa naisten vastuulla (Vuori 2010, 109), kun taas miesten tehtävänä on nähty kokopäiväinen työssäkäynti (Kivimäki 1997, 90). Yhteensovittaessaan sekä työuran että perhe-elämän henkilö on rikkonut edellä kuvattuja sukupuolirooleja, ja tästä syystä häntä voidaan kuvailla roolimallina muille. On kuitenkin syytä nostaa esille, että Suomessa perhemalli, jossa mies on elättäjä ja nainen kotivaimo, ei koskaan muodostunut vahvaksi. Teollistuminen alkoi Suomessa suhteellisen myöhään muihin Euroopan valtioihin verrattuna, ja se tapahtui niin nopealla tahdilla, ettei kaikkia teollistuneelle yhteiskunnalle tyypillisiä käytäntöjä ehtinyt muodostumaan, sillä naisia tarvittiin työelämässä. (Rantalaiho 1997, 22.)

Perhe-elämän ja työuran yhdistämisen lisäksi myös tasapainoinen mielenlaatu on perusteena sille, miksi henkilöä pidetään poikkeuksellisena roolimallina. Otteesta on vaikeaa päätellä, mitä tasapainoisella mielenlaadulla tarkalleen ottaen tarkoitetaan. Se saa kuitenkin pohtimaan, onko tasapainoisen mielenlaadun korostamisen taustalla oletus siitä, että naisten oletetaan tyypillisesti olevan tunteellisia ja vähemmän rationaalisempia kuin miesten. Tasapainoinen mielenlaatu ei luultavasti tekisi miehestä poikkeuksellista roolimallia.

6 Johtopäätökset

Tutkielmassani olen tarkastellut, miten miehiä ja naisia kuvaillaan suomalaisissa muistokirjoituksissa ja minkälaisia eroavaisuuksia kuvailuissa mahdollisesti on. Molemmista aineistoista oli muodostettavissa neljä pääkategoriaa; ura, ihmissuhteet, toiminta ja sukupuolen korostaminen. Uran kategoriassa on paljon samankaltaisuutta miesten ja naisten välillä, mutta ammattia ja järjestötoimintaa kuvaavia sanoja on miesten aineistossa enemmän. Eroja kuvailuissa on myös perheroolien sekä sukupuolen korostamisen kategorioissa. Perheroolien ja etenkin äitiyden kuvaaminen on naisten teksteissä yleistä, kun taas miesten teksteissä on yleisempää viitata edesmenneeseen henkilöön ukkina kuin isänä. Kokonaisuudessaan miesten teksteissä perheroolien osuus jää kuitenkin vähäiseksi. Sen sijaan sukupuolta korostetaan miesten aineistossa huomattavasti enemmän, ja mies-sana esiintyy ainakin jossakin muodossa suurimmassa osassa kirjoituksia. Tähän liittyen erityispiirre miesten aineistossa on myös toimijamiesten kategoria, johon kuuluvissa ilmaisuihin yhdistyy samaan aikaan miessukupuoli ja toiminta.

Yhteisöllisyyttä ja toimijuutta kuvaavien ominaisuuksien osalta muistokirjoituksissa rikotaan osittain vanhoja sukupuolistereotyyppioita. Aiemmasta sukupuolistereotyyppioita koskevasta tutkimuksesta poiketen yhteisöllisyyttä, jota kuvaan etenkin sosiaalisissa suhteissa taidokkaiden kategoriassa, esiintyy lähes yhtä paljon niin naisten kuin miesten kuvailuissa. Toimijuutta ja kompetenssia kuvataan erityisen paljon ihanteellisten työntekijöiden kategoriaan kuuluvissa ilmauksissa, ja myös näihin liittyviä ominaisuuksia yhdistetään sekä miehiin että naisiin. Toisaalta näiden kategorioiden kuvaukset toimijuudesta, kompetenssista ja yhteisöllisyydestä muodostuvat pääasiassa adjektiiveista, eivätkä adjektiivit paljasta koko kuvaa sukupuolistereotyyppioista. Esimerkiksi miesten aineistossa esiintyvät runsaat kuvaukset ammateista, työnimikkeistä sekä järjestötoiminnasta voidaan nähdä korostavan miesten kompetenssia eli pätevyyttä. Perheroolien korostumisen naisten aineistossa voi puolestaan nähdä ilmentävän naisten yhteisöllisyyttä, sillä äitiyttä ja isoäitiyttä voidaan pitää rooleina, joissa keskeistä on muista huolehtiminen. Toisaalta vanhemmuudenkin voi ajatella kuvastavan toimijuutta, sillä se vaatii usein esimerkiksi sinnikkyyttä ja päättäväisyyttä. Kokonaisuudessaan muistokirjoituksissa esiintyvistä sukupuolistereotyyppioista piiryy siis hieman ristiriitainen kuva.

Tutkielmani tulosten perusteella työtä tasa-arvon saavuttamiseksi on vielä suomalaisessa yhteiskunnassa tehtävänä. Huolenaiheita ovat etenkin naiseuden ja mieheyden sekä äitiyden ja isyyden erilainen arvottaminen muistokirjoituksissa. Tasa-arvon mallimaassa miesten ja naisten tulisi saada yhtä paljon arvostusta vanhemmuudestaan ja sukupuolestaan. Jos isyyttä arvostettaisiin enemmän, voidaan pohtia, näkyisikö se esimerkiksi perhevapaiden tasaisempana jakautumisena äitien ja isien kesken. Tasa-arvon näkökulmasta on oleellista tarkastella myös käyttämäämme kieltä, jonka sukupuolittuneisuus nousee muistokirjoituksissa esiin. Viime vuosina keskustelua ovat herättäneet etenkin sukupuolittuneet ammattinimikkeet. Suomen kielen lautakunta on antanut suosituksensa sukupuolineutraalin kielenkäytön edistämiseksi kuitenkin jo 15 vuotta sitten (Suomen kielen lautakunta 2007), mikä kuvaa sitä, että muutokset tasa-arvon edistämiseksi vievät aikaa eivätkä ne tapahdu itsestään.

Tutkielmani tuloksia tarkastellessa tulee toisaalta ottaa huomioon aineiston rajaamiseen liittyvät valinnat. Perheroolien korostumiseen naisten aineistossa vaikuttaa todennäköisesti se, että saadakseni varmemman kuvan henkilön sukupuolesta, halusin huomioida sukupuolta olettaessani etunimen lisäksi myös sukupuoleen viittaavat ilmaisut. Perheroolit olivat naisista kirjoitetuissa muistokirjoituksissa yleisimpiä sukupuoleen viittaavia ilmauksia, ja täten niitä valikoitui aineistooni paljon. Samainen sukupuolioletus vaikuttaa luultavasti myös mieheyden kuvailujen runsauteen miesten aineistossa. Perheroolien sijaan miesten aineistossa oli paljon mies-sanoja, joiden perusteella oletin sukupuolen mieheksi.

Toinen syy perheroolien korostumiseen naisten aineistossa voi piillä muistokirjoituksen laatijoissa, jotka ovat naisten teksteissä miesten tekstejä useammin edesmenneen henkilön lapsia. Yksi tutkimuksen rajoituksista onkin se, etten ole huomionut analyysissäni muistokirjoituksen laatijan suhdetta edesmenneeseen henkilöön. Toisaalta monissa kirjoituksissa kirjoittajia on useampi kuin yksi ja usein näillä henkilöillä on eri suhteet edesmenneeseen henkilöön. Kuvailujen erottelu laatijan mukaan olisi näissä tapauksissa ollut mahdotonta, sillä harvemmin muistokirjoituksissa kerrotaan, kenen mielestä henkilö oli sellainen kuin oli. Muistokirjoituksen laatijan ja edesmenneen henkilön suhteen lisäksi analyysissäni jäi huomioimatta muistokirjoituksen laatijan ikä ja sukupuoli. Mikäli näistä esitettäisiin tarkempaa tietoa, olisi mielenkiintoista analysoida myös kirjoittajan iän ja sukupuolen vaikutusta edesmenneestä henkilöstä esiin nostettaviin asioihin ja ominaisuuksiin.

Tutkielmani herättää monia kiinnostavia kysymyksiä jatkotutkimuksia ajatellen. Voitaisiin esimerkiksi analysoida laajemmin, kenestä muistokirjoituksia ylipäätään kirjoitetaan ja mitä se kertoo yhteiskunnastamme. Tämän tutkielman perusteella näyttää siltä, että Helsingin Sanomissa julkaistuja muistokirjoituksia kirjoitetaan selvästi enemmän miehistä kuin naisista. Henkilöt ovat useimmiten pitkälle kouluttautuneita, ja heillä on takanaan arvostettu ura. He ovat lämpimiä, ystävällisiä, taitavia ja laajan lähipiirin omaavia. Näitä ominaisuuksia yhteiskuntamme näyttää toisin sanoen pitävän muistamisen arvoisina. Muissa lehdissä julkaistuista muistokirjoituksista tarvitaan kuitenkin tutkimusta, jolla laajentaa tätä kuvaa.

Kiinnostavaa on myös pohtia muistokirjoitusten tulevaisuutta. Nykypäivänä muistokirjoituksia julkaistaan Suomessa monessa eri lehdessä, ja täten niiden asema suomalaisessa perinteessä vaikuttaa vankalta. Vuosien saatossa muistokirjoitusten julkaisumuodossa on kuitenkin tapahtunut muutoksia, kun ne ovat siirtyneet painetuista lehdistä verkkoon digitaaliseen muotoon. Muistelemista tapahtuu nykyään paljon myös muistokirjoitusten ulkopuolella sosiaalisen median palveluissa. Edesmenneestä henkilöstä voidaan jakaa kuvia, videoita tai tekstipostauksia esimerkiksi Facebookissa tai Instagramissa, ja muut ihmiset voivat osallistua henkilön muisteluun näiden postauksien kommenttikentissä. Tämän kehityksen myötä nähtäväksi jää, alkaako perinteisten muistokirjoitusten suosio hiipua ajan mittaan ja pitävätkö nuoremmat sukupolvet virallisia, sanomalehdissä julkaistuja muistokirjoituksia enää arvokkaina tai ylipäätään tarpeellisina. Sosiaalinen media tarjoaa lisäksi jokaiselle sen käyttäjälle mahdollisuuden jakaa palan omasta elämästään muille ja samalla mahdollisuuden jättää oman jälkensä maailmaan. Ehkäpä juuri tätä tarkoitusta muistokirjoituksetkin pohjimmiltaan palvelevat.

Oli tilanne tulevaisuudessa muistokirjoitusten osalta mikä hyvänsä, nykypäivänä, kun muistokirjoituksia julkaistaan vielä runsain määrin, niiden toivoisi herättävän enemmän kiinnostusta suomalaisissa tutkijoissa. Muistokirjoitukset kertovat yhteiskuntamme arvoista, ja nämä arvot näkyvät niin ihmisten kanssakäymisessä arjessa kuin poliittisessa päätöksenteossa. Ei ole yhdentekevää, minkälaisia ihmisiä ja millaista elämää yhteiskuntamme arvostaa.

Lähteet

Abele, Andrea E. (2014) Pursuit of Communal Values in an Agentic Manner: A Way to Happiness? *Frontiers in Psychology* 5:1320. DOI: 10.3389/fpsyg.2014.01320

Connell, Raewyn & Pearse, Rebecca (2015) *Gender: In World Perspective*. Oxford: Polity Press.

Davidson, Lynne R. (1981) Pressures and Pretense: Living with Gender Stereotypes. *Sex Roles* 7:3, 331–347.

Denise, Salin (2020) Competent’ or ‘Considerate’? The Persistence of Gender Bias in Evaluation of Leaders. *Nordic Journal of Working Life Studies* 10:1, 59–79.

Eagly, Alice H. & Nater, Christa & Miller, David I. & Kaufmann, Michèle & Sczesny, Sabine (2020) Gender Stereotypes Have Changed: A Cross-Temporal Meta-Analysis of U.S. Public Opinion Polls From 1946 to 2018. *The American Psychologist* 75:3, 301–315.

Engelberg, Mila (1998) Sukupuolistuneet ammattinimikkeet. *Virittäjä* 102:1, 74–92.

Eskola, Jari & Suoranta, Juha (1998) *Johdatus laadulliseen tutkimukseen*. Tampere: Vastapaino.

Ferraro, F. Richard (2019) Males Tend to Die, Females Tend to Pass Away. *Death Studies* 43:10, 665–667.

Haines, Elizabeth L. & Deaux, Kay & Lofaro, Nicole (2016) The Times They Are a-Changing ... or Are They Not? A Comparison of Gender Stereotypes, 1983–2014. *Psychology of Women Quarterly* 40:3, 353–363.

Hakulinen, Auli & Vilkuna, Maria & Korhonen, Riitta & Koivisto, Vesa & Heinonen, Tarja Riitta & Alho, Irja (2005) *Iso suomen kielioppi*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Hallamaa, Teemu (2013) *Mitä kuolleet meistä kertovat: yhteiskunnan ja journalismin muutosten heijastukset Helsingin Sanomien muistokirjoituksissa vuosina 1992–2012*. Pro gradu -tutkielma. Tampere: Tampereen yliopisto.

Helsingin Sanomat (n.d.) *Ohjeet muistokirjoituksen laatimiseen*.
<https://www.hs.fi/muistot/kirjoitamuistokirjoitus/>. Viitattu 30.9.2022.

Juvonen, Tuula (2016) Irtiottoja sukupuolen luonnollisuudesta. Teoksessa Marita Husso & Risto Heiskala (toim.) *Sukupuolikysymys*. Helsinki: Gaudeamus, 33–53.

Karkkola, Minna (2014) *Muistelemisen arvoista. Naisen representaatiot STT:n, Helsingin Sanomien ja Tehy-lehden nekrologeissa*. Pro gradu -tutkielma. Tampere: Tampereen yliopisto.

Katila, Saija & Eriksson, Päivi (2013) He Is a Firm, Strong-Minded and Empowering Leader, but Is She? Gendered Positioning of Female and Male CEOs. *Gender, Work and Organization* 20:1, 71–84.

Kivimäki, Riikka (1997) Work and Parenthood. Teoksessa Liisa Rantalaiho & Tuula Heiskanen (toim.) *Gendered Practices in Working Life*. Basingstoke: MacMillan, 89–100.

Linturi, Jenni (2009) Et paljon saanut, mutta kaikkiesi annoit. *Media & viestintä* 32:1, 43–59.

Moremen, Robin D. & Craddock, Cathy (1999) How Will You Be Remembered after You Die? Gender Discrimination after Death Twenty Years Later. *Omega: Journal of Death and Dying* 38:4, 241–254.

Ogletree, Shirley Matile & Pena, Daniella & Figueroa, Patricia (2005) A Double Standard in Death? Gender Differences in Obituaries. *Omega: Journal of Death and Dying* 51:4, 337–342.

Prokhovnik, Raia (1999) *Rational Woman a Feminist Critique of Dichotomy*. London: Routledge.

- Rantalaiho, Liisa (1997) Contextualising Gender. Teoksessa Liisa Rantalaiho & Tuula Heiskanen (toim.) *Gendered Practices in Working Life*. Basingstoke: MacMillan, 16–30.
- Sczesny, Sabine & Nater, Christa & Eagly, Alice H. (2019) Agency and Communion: Their Implications for Gender Stereotypes and Gender Identities. Teoksessa Andrea E. Abele & Bogdan Wojciszke (toim.) *Agency and Communion in Social Psychology*. London: Routledge, 103–116.
- Suomen kielen lautakunta (2007) Suomen kielen lautakunnan suositus sukupuolineutraalin kielenkäytön edistämiseksi. *Kielikello* 4/2007. <https://www.kielikello.fi/-/suomen-kielen-lautakunnan-suositus-sukupuolineutraalin-kielenkayton-edistamiseksi>. Viitattu 20.12.2022.
- Tilastokeskus (2018) *Joka neljäs ei kuulu mihinkään uskontokuntaan*. https://www.stat.fi/til/vaerak/2017/01/vaerak_2017_01_2018-10-01_tie_001_fi.html. Viitattu 30.11.2022.
- Tuomi, Jouni & Sarajarvi, Anneli (2018) *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*. Helsinki: Tammi.
- Vuori, Jaana (2010) Äitiys sukupuolikysymyksenä. Teoksessa Tuula Juvonen & Leena-Maija Rossi & Tuija Saresma (toim.) *Käsikirja sukupuoleen*. Tampere: Vastapaino, 109–119.
- Vuori, Jaana (n.d.) Laadullinen sisällönanalyysi. Teoksessa Jaana Vuori (toim.) *Laadullisen tutkimuksen verkkokäsikirja*. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoaarkisto [ylläpitäjä ja tuottaja]. <https://www.fsd.tuni.fi/fi/palvelut/metelmaopetus/>. Viitattu 24.10.2022.
- Weber, Robert Philip (1990) *Basic Content Analysis*. Los Angeles: SAGE Publications Inc.
- WEF (2021) *Global Gender Gap Report*. https://www3.weforum.org/docs/WEF_GGGR_2021.pdf. Viitattu 30.9.2022.
- Zehnter, Miriam Katharina & Olsen, Jerome & Kirchler, Erich (2018) Obituaries of Female and Male Leaders from 1974 to 2016 Suggest Change in Descriptive but Stability of Prescriptive Gender Stereotypes. *Frontiers in Psychology* 9:2286. DOI: 10.3389/fpsyg.2018.02286

Liite 1. Aineistoluettelo

Naiset

1. Tuula Nousiainen, 31.7.2022
2. Irmeli Kukkapuro, 5.8.2022
3. Elina Luukkainen, 6.8.2022
4. Jelena Oskarovna Marttila, 7.8.2022
5. Crystal Nuuttila, 7.8.2022
6. Riitta Kangas, 13.8.2022
7. Päivi Repo, 19.8.2022
8. Kristin Jämsén, 22.8.2022
9. Nina Castrén, 23.8.2022
10. Riitta Valorinta, 28.8.2022
11. Irma Lager, 11.9.2022
12. Riitta Kajantie, 15.9.2022

Miehet

1. Esko Kalaoja, 4.9.2022
2. Pentti Salpakivi, 5.9.2022
3. Jari Lappalainen, 6.9.2022
4. Lasse Raustela, 7.9.2022
5. Juha Voutilainen 7.9.2022
6. Antero Hulkko, 8.9.2022
7. Esko Leskinen, 9.9.2022
8. Sulo Maanonen, 10.9.2022
9. Martti Sohlman, 11.9.2022
10. Tapani Rechartt, 12.9.2022
11. Lauri Linkola, 14.9.2022
12. Tauno Timoska, 14.9.2022